

מכון נסיעה
דף לימוד לחג הפסח התשס"ח/2008

עובדים ובני חורין

השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל.
השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין.

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו,
ועכשיו קרבינו המקום לעבודתו.

הוכן על ידי צ'ארלס הרמן ולאה סולומן בעזרתם והדרכתם של רחל גלפמן, צבי הירשפילד, עמי לנדאו ורבקה ליהמן

The logo for Nesiyah, featuring the word "Nesiyah" in a stylized, handwritten-style font. Above the letter "i" is a small, light blue starburst or flower-like symbol.

מכון נסיעה • www.nesiyah.org • info@nesiyah.org
רח' בילו 16 • ת.ד. 10111 • ירושלים 91101 • 5611996 (02)

טקסטים מרכזיים

השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין. הגדה של פסח מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבינו המקום לעבודתו. הגדה של פסח

וְאַרְבַּד לְהִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה, אֶל-אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ.
— שמות ג:ח

כֹּה נִהְיָה כִּי-תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לְכֶם--כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר; וּשְׁמַרְתֶּם, אֶת-הַעֲבֹדָה הַזֹּאת. כִּי נִהְיָה, כִּי-יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם: מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת, לְכֶם. כִּי נֹאמַרְתֶּם זָבַח-פֶּסַח הוּא לַיהוָה, אֲשֶׁר פֶּסַח עַל-בְּתֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, בְּנִגְפוֹ אֶת-מִצְרַיִם, וְאֶת-בְּתֵינֵנוּ הִצִּיל; וַיִּקַּד הָעָם, וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ.
- שמות יב:כה-כו

יִזְלֹא תִטָּה מְשֻׁפֵּט גֵר יְתוֹם; וְלֹא תִחַבֵּל בְּגֹד אֶלְמָנָה. יַח וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם, וַיִּפְדְּךָ יְדוּד אֶל הָיִךְ מִשָּׁם; עַל-כֵּן אֲנִי כִי מִצְוֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה.
- דברים כד:יז-יח

ואומר: "והלוחות מעשה אלהים המה, והמכתב מכתב אלהים הוא, חרות על הלוחות" (שמות לב:טז). אל תקרא חרות אלא חרות, שאין לך בן-חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה.
-אבות ו:ב

עבדי זמן

עבדי זמן עבדי עבדים הם –
עבד אדני הוא לבד חפשי:
על פן בבקש כל אנוש חלקו
"חלקי אדני!" אמרה נפשי.
-יהודה הלוי

הפרשנות של "נסיעה"

פסח ידוע כ"חג החירות". אולם מהי החירות שאותה אנו חוגגים? מה זה אומר לחגוג חירות? האם קיימות חירויות שונות שנוכל לבחור ביניהן?

המילה העברית "חירות" אינה מופיעה בסיפור המקראי על יציאת מצרים. למרות שמתרגמים רבים מפרשים את פעולתו של האל בהוצאת בני ישראל ממצרים כ"שחרור", הטקסט מדבר רק על "יציאת מצרים".

התורה מספרת לנו שישנן כמה מטרות לשחרור ממצרים. מטרה אחת היא בכדי שבני ישראל יקימו אומה ריבונית ב"ארץ**" (שמות ג:ח, ג: יז, יג:ה). היציאה ממצרים היא השלב הראשון במסע לארץ ישראל. במצרים, היינו זרים בארץ זרה. חיינו נשלטו בידי עריצים ועמלנו שירת אחרים. בארץ ישראל, הארץ שהובטחה לאברהם אבינו, לא רק שנחלל מלהיות זרים, אלא שנעבוד למען עצמנו. התנחלותנו בארץ תעניק לנו את הפוטנציאל לריבונות ולשגשוג.

בהמשך הסיפור, מטרת היציאה ממצרים מקבלת מימד נוסף – החיוב לעבוד את האל (שמות יב: יד, כו). בני ישראל מקבלים חוקים והוראות לגבי הטקסים שעליהם לבצע הן במהלך היציאה והן כאשר יתחילו להיות בארץ ישראל (שמות יב). אנו נמצאים לא רק במסע לארץ משלנו ולחיי עבודה למען עצמנו; היציאה אינה דרך לבחירה חופשית. אנו עוזבים את מרותו של פרעה בכדי לשרת את האל, שגם לו חוקים ותביעות. טקס חג הפסח עצמו קרוי "עבודה" (שמות יב:כה). למרות שכבר איננו "עבדים", מצופה מאתנו להיות "עובדים", עובדי השם.

שתי מטרות שונות אלו ביציאת מצרים משקפות שני טקסטים בסיסיים בחלק ה"מגיד" בהגדה. הראשון, הדן בחווייתנו כ"עבדים", מתמקד במסע לקראת שחרור פיזי, ומגיע לשיאו בהיותנו "בני חורין", אנשי חירות, בארץ ישראל. הטקסט השני, המתחיל ב"מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו", מתמקד בשחרור רוחני, ומגיע לשיאו בהיותנו "עובדי השם".

חירות, כפי שמבינים אותה רוב אנשי המערב המודרני, מוגדרת על-ידי זכותו של הפרט לבחור עבור עצמו ולפעול למען אושרו האישי. אנו רואים את עצמנו כבעלי חירות ככל שיש בידינו טווח אפשרויות רחב יותר, ויכולת גדולה יותר לפעול למען הגשמת רצונותינו. קיים מתח בין הרעיון שיציאת מצרים הייתה אמצעי למען שתי מטרות – ריבונות בארצנו ועבודת האל – לבין תפישה זו של חירות.

מדוע, אם כן, תפשו חז"ל את חג הפסח כ"חג החירות", ואת יציאת מצרים כאירוע שהכשיר את בני ישראל להיות "בני חורין"? כיצד נוכל להיות חופשיים אם אנו מצווים לבנות ארץ משלנו ולשרת את האל? האם נוכל להיות חופשיים גם אם בחירותינו מוגבלות? האם נוכל להיות גם "עובדים" וגם "בני חורין"?

חירות יהודית היא פרדוקסאלית. עבור יהודים, לשרת מטרה נעלה היא חירות. איננו חופשיים עד שנבחר לפעול. ומרגע שבחרנו לפעול בשירותה של מטרה גדולה יותר, אנו מוותרים בכך על החירות לעשות כרצוננו. כפי שאברהם יהושע השל כתב, "החירות מניחה מראש את היכולת להקרבה".

ייתכן שההגדה מרמזת לרעיון זה כאשר היא אומרת לנו להצהיר שכיום אנו עדיין עבדים, ושלשנה הבאה נהיה בני חורין. מהו הערך של ראיית עצמנו כעבדים היום? באופן בסיסי, חג הפסח מזמין אותנו לשחזר את הטרנספורמציה מעבדות לחירות. אולם ברובד יותר עמוק, ייתכן שכותבי ההגדה רוצים שנבין שאנו בעצם לא באמת בני חורין. מידת חירותנו תלויה במידת מוכנותנו לשרת מטרה נעלה ואצילית יותר. חוויית השירות הינה מהותית לחירותנו.

מאז הקמתה של מדינת ישראל, ניתנה לנו כיהודים חירות לנהל את חיינו יותר מאי פעם – בתוך ישראל ומחוצה לה. אך גם משא הבחירה הוא כבד משהיה בעבר. כיום האתגר הוא להתמודד עם הכובד של חירותנו. כפי שכותבת מוראל רוקייסר בשירה, עלינו להעזי "לחיות למען הבלתי אפשרי".

אולם מהי החירות שעלינו להעזי לשאוף ולחיות למענה? כיום, יהודים שונים חלוקים מהותית באופן שבו הם בוחרים להעניק משמעות לחירותם. אצל חלקם, חירות רוחנית באה לידי ביטוי בעוצמתה דרך קיום מצוות האל. עבור אחרים, כוחו וחיוניותו של העם היהודי בארץ ישראל עומדים בראש סדר העדיפויות כתנאי לחירות יהודית. ואילו עבור אחרים, הביטוי הנעלה ביותר לחירותם הרוחנית היא עשייה חברתית למען אוכלוסיות חלשות ומופלות לרעה ברחבי העולם, אידיאל שלרוב מקושר לציוויים הרבים בתורה לאהוב ולטפל בזר משום ש"גר היית**".

חג הפסח מזמין אותנו לשחזור את הטרנספורמציה מעבדות לחירות. אולם ברובד יותר עמוק, ייתכן שכותבי ההגדה רוצים שנבין שאנו בעצם לא באמת בני חורין. מידת חירותנו תלויה במידת מוכנותנו לשרת מטרה נעלה ואצילית יותר. חוויית השירות הינה מהותית לחירותנו.

מאז הקמתה של מדינת ישראל, ניתנה לנו כיהודים חירות לנהל את חיינו יותר מאי פעם – בתוך ישראל ומחוצה לה. אך גם משא הבחירה הוא כבד משהיה בעבר. כיום האתגר הוא להתמודד עם הכובד של חירותנו. כפי שכותבת מוריאל רוקייסר בשירה, עלינו להעזי "לחיות למען הבלתי אפשרי".

אולם מהי החירות שעלינו להעזי לשאוף ולחיות למענה? כיום, יהודים שונים חלוקים מהותית באופן שבו הם בוחרים להעניק משמעות לחירותם. אצל חלקם, חירות רוחנית באה לידי ביטוי בעוצמתה דרך קיום מצוות האל. עבור אחרים, כוחו וחיוניותו של

הקשת הרחבה של הדרכים בהן יהודים בוחרים להעניק משמעות לחירותם משקפת אתגר מודרני ייחודי לאופן שבו אנו חוגגים את חג הפסח. האם קיימת חשיבות בכך שאנו כיהודים נראה את עצמנו כפועלים למען חזון משותף של חירות?

אם יהודים מנצלים את חופש הבחירה שלהם בכדי להקדיש את עצמם לערכים ולסדרי עדיפויות שונים, איזה חזון משותף אנו חולקים? האם נוכל לפעול יחד עם אחרים למען משהו הגדול מאתנו מבלי לוותר על חירותנו? באיזו מידה על בחירותינו האישיות להיות מושפעות ממה שאנו חשים שתהיה טובת העם היהודי בכללו?

בחג הפסח הזה, אנו מברכים אותך בהזדמנות לחדש את חיפושך אחר מטרה גבוהה יותר, ולקחת חלק בברכתן של השירות והחירות.

הצעות לשאלות לדיון בליל הסדר

שתפו את הנוכחים בליל הסדר בחווייה או בתקופה בחייתכם שבהם חשתם באמת "חופשיים", או "בני חורין". שתפו בתקופה בה חשתם שאינכם חופשיים. מהם ההיבטים בכל חווייה שגרמו לכם להרגיש כך?

האם אתם מסכימים עם הרעיון שהשירות למען מטרה נעלה הוא הדרגה הגבוהה ביותר של חירות? כיצד בוחרים מטרה ראויה לשירותכם? אילו צעדים ברצונכם לעשות בשנה הקרובה על מנת להפוך את חירותכם לבעלת משמעות גדולה יותר עבורכם ועבור אחרים?

ההגדה מזמינה אותנו לראות את עצמנו, בכל דור, כאילו אנו עצמנו יצאנו ממצרים, אולם היא אינה מגלה לנו מה עלינו לעשות הלאה. מהי "יציאת המצרים" האישית שלכם? ומהי "הארץ המובטחת" שלכם? האם חשוב שיהיה יעד בראש בכדי שלחירות תהיה משמעות, או שהאם לפעמים מספיק לדעת מה להשאיר מאחור?